[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-8\(14\)-41-50](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-8(14)-41-50)

УДК 330.34:351

Косач Ірина Анатоліївна доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій, Національний університет «Чернігівська політехніка», вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14000, тел.: (066) 654-27-79, e-mail: irish_kos@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-1730-7140>

Дегтярьов Артем Віталійович аспірант кафедри публічного управління та менеджменту організацій, Національний університет «Чернігівська політехніка», вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14000, тел.: (096) 531-82-82, e-mail: artemdeg@online.ua, <https://orcid.org/0000-0003-2665-2544>

ПРОГРАМНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. У статті досліджено доцільність використання програмних інструментів реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва. Актуальність тематики статті підтверджується інтересом науковців до розв'язання проблем інноваційного-інвестиційного розвитку пріоритетних сфер економіка, зокрема підприємництва, а також недостатніми напрацюваннями в даному науковому напрямку із врахуванням умов політики децентралізації.

Розвиток підприємницької діяльності створює підґрунтя для економічного зростання, сприяє усуненню ринкових диспропорцій, активізації інноваційних процесів, збільшенню робочих місць і запобіганню відтоку працездатного населення. Розвиток підприємництва для окремої території або муніципального утворення має важливе суспільно-політичне та економічне значення.

Обґрунтовано, що вдосконалення механізму реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва є ефективним засобом досягнення стратегічно важливої мети державної економічної політики, а саме створення умов для ефективного розвитку національної економіки. Зазначено, що реалізація державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва є складовою функціонування інституційного середовища. Наголошується, що державна підтримка інноваційно-інвестиційної діяльності сектору підприємництва має активно використовувати такий інструмент, як реалізація комплексних програм як на рівні регіонів, так і на рівні територіальної громади, що є актуальним в умовах децентралізації державного управління.

Актуальність програмного підходу також обумовлена тим, що впровадження реформи децентралізації розширила самостійність громад в управлінні соціально-економічним розвитком та прийнятті управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру, а також використанні бюджетних інструментів.

Запропоновано використання Концепції інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва та короткострокової Програми, які є комплексними документами та охоплюють всю проблематику інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: державна політика, інвестиції, інновації, механізм, підприємництво, програма.

Kosach Irina Anatoliivna Doctor of Science (Economics), Professor, Professor of Department of Public Administration and Organizations' Management, National university "Chernigiv polytechnics", Shevchenko St., 95, Chernigiv, 14000, tel.: (066) 654-27-79, e-mail: irish_kos@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-1730-7140>

Degtiarov Artem Vitaliyovich Candidate of Phd, Department of Public Administration and Organizations' Management, National university "Chernigiv polytechnics", Shevchenko St., 95, Chernigiv, 14000, tel. (096) 531-82-82, e-mail: artemdeg@online.ua, <https://orcid.org/0000-0003-2665-2544>

PROGRAM INSTRUMENTS OF THE STATE POLICY OF ENTREPRENEURSHIP INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT

Abstract. The article examines the feasibility of using program tools for the implementation of state policy of innovation and investment development of entrepreneurship. The relevance of the article is confirmed by the interest of scientists in solving problems of innovation and investment development of priority areas of the economy, including entrepreneurship, as well as insufficient developments in this area, taking into account the conditions of decentralization policy.

The development of entrepreneurial activity creates the basis for economic growth, helps to eliminate market imbalances, intensify innovation processes, increase jobs and prevent the outflow of the working population. The development of entrepreneurship for a particular territory or municipality has a great socio-political and economic importance.

It is substantiated that improving the mechanism of implementation of the state policy of innovation and investment development of entrepreneurship is an effective means of achieving a strategically important goal of state economic policy, namely the

creation of conditions for effective development of the national economy. It is noted that the implementation of the state policy of innovation and investment development of entrepreneurship is a component of the functioning of the institutional environment. It is emphasized that the state support of innovation and investment activities of the business sector should actively use such a tool as the implementation of comprehensive programs both at the regional level and at the level of the territorial community, which is relevant in the decentralization of public administration. The relevance of the program approach is also due to the fact that the implementation of decentralization reform has expanded the independence of communities in the management of socio-economic development and management decisions of strategic and tactical nature, as well as the use of budgetary tools.

It is proposed to use the Concept of Innovation and Investment Development of Entrepreneurship and the short-term Program, which are comprehensive documents and cover all issues of innovation and investment development of business entities.

Keywords: state policy, investments, innovations, entrepreneurship mechanism, program.

Постановка проблеми. У теперішній час назріла гостра необхідність здійснення активних змін в напрямках державної економічної політики, спрямованих на підтримку модернізації виробництва з впровадженням новітніх технологій, розширення внутрішнього ринку і розвитку його інфраструктури, нарощування експорту, активізації інвестиційних процесів, створення умов для вільного обігу капіталу, активних реформ у найперспективніших секторах економіки. В той самий час розвиток сучасної підприємницької діяльності виступає одним з основних шляхів соціально-економічного зростання. До основних переваг підприємництва в сфері інноваційно-інвестиційного розвитку відносяться наступні: гнучкість і маневреність в ухваленні управлінських рішень, відсутність інерційності в адаптації до технологічних і ринкових умов функціонування, підвищена сприйнятливість до нових, оригінальних інновацій і технологій, порівняно низька капіталомісткість [1, с. 63]. Якщо розглядати сутність підприємницької діяльності як суб'єктів ринку, то інноваційна діяльність та впровадження інноваційних проєктів є одними з найпотужніших інструментів конкурентної боротьби, оскільки освоєння ефективніших технологій дає значні переваги в освоєнні ринку товарів. Прибуток, пов'язаний з ефективною реалізацією інноваційного процесу, формує інвестиційну складову підприємницької діяльності та активно стимулює суб'єктів господарювання в напрямку подальшої інноваційної діяльності. Проте на сьогодні функціонування підприємництва потребує необхідного державного регулювання та підтримки існування в економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва присвячено низку праць зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема: А. Сміта, Д. Рікардо, А.Й. Шумпетера, П. Друкера, Р. Мюллера, М.П. Денисенка, С.М. Ілляшенка, А.А. Пересади, С.Ф. Покропивного, Бартенева С.А., Маліка М.Й., Латиніна М.А. та інших. Проте сучасні виклики, зміни в системі публічного управління, реформи децентралізації влади та процеси євроінтеграції України вимагають нових інструментів, підходів та напрямків державної політики підтримки підприємництва, зокрема, стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку даної сфери господарювання.

Мета статті - дослідження можливостей та перспектив використання програмного управління в процесі реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Поєднання підприємництва та інноваційної діяльності вперше було розглянуто в працях австро-американського економіста Й. Шумпетера [2], принциповими ідеями якого є наступні:

- зміни в технології виступають найважливішими компонентами економічного розвитку;

- підприємець розглядається як людина, зусилля якої спрямовані на пошук і реалізацію ринкових можливостей. Значне місце серед останніх посідають такі чинники як: розробка раніше невідомих продуктів, освоєння новаторських ідей, знаходження нових сфер вкладання капіталу, зародження і розвиток передових галузей;

- визначення суттєвої ролі великого і малого інноваційного підприємництва в економічному розвитку.

Продовженням досліджень Й. Шумпетера виступає теорія інноваційного підприємництва (“теорія прискорення”), найбільш відомим представником якої є американський економіст П. Друкер. В свої працях він також пов’язує підприємницьку діяльність та інноваційний процес і стверджує, що “...для успіху підприємництва необхідно дотримуватися обов’язкової умови – воно повинно бути систематизованим і керованим, спиратись на цілеспрямовану інноваційну політику” [3, с. 119]. У сучасному світі інноваційний розвиток провідних сфер економіки, до яких відноситься і підприємництво, визначає темпи економічного зростання і конкурентоспроможність країни, перспективи суспільного розвитку і рівень життя громадян.

Державна політика інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва виступає підсистемою загальної соціально-економічної політики держави та використовує методи та інструменти, притаманні головній системі. При цьому стратегічна мета зазначеної державної політики збігається з метою існування

державної системи — створення умов для ефективного розвитку національної економіки.

Ефективним засобом досягнення стратегічно важливої мети є реалізація дійової інноваційної моделі розвитку економіки та вдосконалення базового складового елемента такої моделі - механізму реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва. Пріоритети вищевказаного механізму — це перелік першочергових, повною мірою економічно обґрунтованих напрямів науково-технологічного розвитку на чітко встановлений період, реалізація яких має бути спрямована на забезпечення таких національних потреб, як промислова конкурентоспроможність, національна оборона, енергетична обґрунтованість технологічного напрямку, а також відповідність головним проблемам і перспективам розвитку українського суспільства. Такий механізм дає можливість реалізувати наступні важливі функції: стратегію планування інвестицій, конкурсний механізм формування програм і відбору інноваційних пропозицій для їх реалізації, квотування бюджетних коштів для реалізації загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, регіональний принцип розподілу засобу, державну експертизу, повномасштабний механізм бізнесу-планування. Проте без результативного нормативно-методологічного забезпечення процес реалізації зазначеної державної політики є неможливим.

Існуюча державна політика інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва в процесі реалізації базується на використанні нормативно-правової бази, державного апарату, програм підтримки та інфраструктури підтримки, але внаслідок відсутності комплексного механізму та єдиних підходів до реалізації заходів підтримки є недостатньо ефективною. В той самий час активізація інноваційно-інвестиційного потенціалу сфери підприємництва, зокрема, підприємств малого бізнесу є одним із пріоритетних завдань публічного управління.

Механізм реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва є складовою частиною публічного управління інноваційним розвитком економіки на мезо- та макрорівнях, отже, функціонування зазначеного механізму зумовлено інституційними засадами регіональної та національної інноваційних систем. Багаторівневість і складність зазначеного процесу обумовлюють необхідність врахування впливу на інноваційно-інвестиційну діяльність підприємництва нормативно-правової складової, специфіки менталітету, ступеня розвиненості інноваційної культури, історичного досвіду у сфері інвестування та реалізації інноваційних проєктів. Таким чином, доцільним у проведенні дослідження нами вважається актуалізація питання інституціонального механізму інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва.

Розгляд інституціонального підходу вперше був запроваджений Т. Вебленом у праці «Теорія дозвільного класу: економічне дослідження інституцій» у 1899 році, в якій зазначено, що: "...Інститути – це, по суті, поширений спосіб мислення, який стосується окремих відносин поміж суспільством і особистістю, а також окремих функцій, які вони виконують [4, с.28]. Згідно досліджень Дж. Коммонса, які в подальшому отримали назву «теорії угод», будь-яка взаємодія включає в себе зіткнення інтересів, пошук взаємоузгодженості цих інтересів та вирішення конфлікту шляхом прийняття юридичних правил, що задовольняють учасників. В ролі регулюючої сторони, яка контролює виконання взятих сторонами зобов'язань, виступає держава [5].

Отже, реалізація державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва є складовою функціонування інституційного середовища. В широкому розумінні інституційне середовище – це сукупність інститутів та інституцій [6, с. 25].

Механізм реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва включає в себе організаційно-економічну, правову та інформаційну складові. Організаційно-економічний механізм виступає пріоритетним механізмом, оскільки являє собою сукупність організаційних, фінансових методів, а також інструментів, важелів, стимулів на макро- та мезорівнях національної економіки, на основі яких відбувається активізація інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва, а також їхня взаємодія і комунікативний процес з органами державної влади. Організаційна компонента механізму на макрорівні включає функціонування профільних міністерств та відомств (Міністерства економіки, Міністерства освіти та науки, Національної рада України з питань розвитку науки і технологій). На рівні регіону функціонування організаційної компоненти здійснюється на основі взаємодії органів виконавчої влади, представницьких органів місцевого самоврядування (сільської, селищної, міської ради та виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, районних та обласних рад), відповідних структурних підрозділів.

Виявлення тенденцій і закономірностей інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, визначення основних факторів, що впливають на нього, природно-ресурсної та соціально-економічної бази складають основу для подальшої розробки прогнозних і програмних документів як інструментів механізму реалізації державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку.

Державна підтримка інноваційно-інвестиційної діяльності сектору підприємництва має активно використовувати такий інструмент, як реалізація комплексних програм як на рівні регіонів, так і на рівні територіальної громади,

що є актуальним в умовах децентралізації державного управління. Це також дасть змогу сконцентрувати бюджетні ресурси громад на пріоритетних напрямках підприємницької діяльності, в залежності від наявного інноваційного потенціалу, і прискорити процеси структурної перебудови економіки України.

Впровадження реформи децентралізації значно збільшила самостійність громад в управлінні власним соціально економічним розвитком та регулюванні пріоритетних сфер економічної діяльності, прийнятті управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру, формування і використання бюджетних інструментів. З іншого боку, органи місцевого самоврядування мають забезпечити такий рівень управління громадою, який би міг забезпечити максимальне задоволення потреб громади.

Методи державного програмного регулювання розвитку підприємництва використовують практично всі розвинуті країни світу. Особливе поширення вони одержали у Франції та Японії. Як правило, в країнах з ринковою економікою характерним є використання методологічних напрацювань у частині середньострокового і довгострокового планування та прогнозування. Особливо це стосується територіального напрямку регулювання розвитку підприємницької діяльності.

23 березня 2000 року був прийнятий Закон України “Про державне прогнозування і розроблення програм економічного та соціального розвитку України”, який визначив правові, економічні і організаційні засади формування цілісної системи прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць як складової системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави [7].

На рівні місцевого самоврядування програмно-цільовий підхід має вирішувати актуальні проблеми громад, забезпечувати інноваційний розвиток пріоритетних галузей, орієнтуватися на оптимальне використання фінансових, природних, людських, інформаційних ресурсів для забезпечення досягнення стратегічних і тактичних цілей.

Програма є документом, що забезпечує реалізацію таких принципів програмно-цільового методу, як цільова направленість, комплексність, альтернативність і централізація управління. Разом з тим вона представляє сам об’єкт управління, оскільки створює нову організаційну систему, має конкретні заходи, у виконанні яких беруть участь колективи, об’єднані роботою по програмі.

На даному етапі розвитку державного управління в сфері програмного управління сферою підприємництва та, зокрема, її інноваційно-інвестиційним розвитком пріоритетним є використання короткострокових програмних

документів. Стаття 4 закону “Про державне прогнозування і розробку програм економічного та соціального розвитку України” передбачає середньо- та короткострокові періоди регулювання. У ній також передбачається, що в разі потреби можуть бути розроблені програмні і прогнозні документи на більш тривалий період.

На нашу думку, програмним документом стратегічного характеру, доцільним до застосування на рівні регіонів та місцевих територіальних громад має стати Концепція інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва як першооснова для розробки програмних документів середньострокового та короткострокового напрямку. Вона повинна розроблятися після вивчення всіх матеріалів, що характеризують розвиток підприємницького сектору, його інноваційно-інвестиційного потенціалу, проведення детального аналізу його стану в усіх напрямках. Особливо мають бути опрацьовані питання, чому в тій чи іншій мірі не спрацювали раніше прийняті довготривалі планові документи. До підготовки концепції необхідно підключати академічні, а також регіональні та міжрегіональні інститути, всі необхідні галузі і організації, відповідні планові та адміністративні служби регіону.

Другим плановим документом, що визначає перспективи і напрямки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, має стати Програма інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, яка є інструментом виконання вищеназваної Концепції розвитку. Вона носить комплексний характер, охоплює всі питання розвитку інноваційної діяльності суб’єктів підприємництва із врахуванням специфіки функціонування великих підприємницьких структур та суб’єктів господарювання малого бізнесу, в також можливість їхньої взаємодії в процесі реалізації інноваційних проєктів. Інвестиційна складова Програми має врахувати можливість розвитку відносин державно-приватного партнерства та побудови ефективної системи зворотного зв’язку між громадою або регіоном та підприємницьким сектором. Галузеві програми, що розроблюються, повинні бути ув’язані із зазначеною програмою.

Пріоритетними завданнями цієї програми є створення умов для прибуткового і рівноправного інноваційного розвитку підприємницьких структур, формування інноваційної інфраструктури, орієнтація публічного управління на пріоритетні напрямки інноваційної діяльності та можливість їхньої реалізації суб’єктами підприємництва за умови максимального використання інноваційно-інвестиційного потенціалу. При цьому необхідним є поєднання інтересів усіх учасників єдиного технологічного процесу – від виробництва сировини до реалізації готової продукції при умові забезпечення господарської незалежності і економічної відповідальності кожного, рівноправності всіх форм

власності та господарювання.

Незважаючи на тенденцію посилення економічних критеріїв, на нашу думку, повинні зберегтись і окремі елементи адміністративного впливу. Враховуючи, як правило, міжгалузевий та міжвідомчий характер програмних документів, органи влади повинні мати компетенцію, яка дозволила б їм концентрувати фінансові і матеріальні ресурси та маневрувати ними, а також самостійно стимулювати виконавців завдань.

В умовах розширення економічної самостійності виконавців істотно підвищується роль системи контролю як важливої складової організаційно-економічних методів управління формуванням і реалізацією Програми. Особливістю організації контролю є необхідність формування впливу на процеси, над якими здійснюється управління, котрий забезпечує досягнення кінцевих цілей програми. Контроль, не сковуючи ініціативи виконавців, дозволяє підвищити вимоги до них. Його потрібно проводити на всіх стадіях робіт. Методичне забезпечення системи контролю повинне надати порядок визначення відповідності результатів робіт з плановими показниками по термінах виконання, обсягах, витратах, економічних показниках програми в цілому (ефективність, економія ресурсів і т.ін.), а також виявлення можливих відхилень від запланованого ходу робіт і причин, які визвали чи можуть визвати відхилення.

Для ефективного функціонування підприємницького сектору та його інноваційно-інвестиційного розвитку і реалізації програмних методів управління доцільним, на нашу думку, є створення координуючого центру з відповідною інфраструктурою. Головні його характеристики:

- універсальність (забезпечення методичної підготовки та реалізації соціальних проєктів),
- професіоналізм (сумлінне і якісне надання допомоги соціальним підприємцям та іншій цільовій аудиторії),
- конструктивність (визначається кінцевим результатом),
- високий науково-технічний потенціал,
- високі адаптаційні можливості,
- інструментальність.

Досягнення поставленої мети має відбуватись у взаємодії із органами державної влади та місцевого самоврядування, представники яких входитимуть також до складу ради. Робота координуючого центру є також базисом для реалізації механізму державної підтримки інноваційно-інвестиційному розвитку підприємництва.

Висновки. Використання програмних важелів активізації інноваційно-інвестиційної діяльності повинне будуватись на принципах системності, комплексності і погодженості економічних інвесторів. Необхідною умовою активізації інвестиційної та інноваційної діяльності є створення нової ринкової

інфраструктури, здатної організувати стійкий інвестиційний процес і міжгалузеве переливання капіталу в масштабах галузей на її території. Розвиток інфраструктури є однією з найбільш складних задач, що вимагає надання розширених повноважень місцевій адміністрації для пошуку засобів для її вирішення. Для цього необхідно використовувати увесь спектр фінансового інструментарію, починаючи з організації муніципальних запозичень і закінчуючи створенням цільових фондів.

Література:

1. Нежиборець В. Інноваційне підприємництво як складова економічного зростання/ В.Нежиборець// Теорія і практика інтелектуальної власності.- 2014.- № 1.- С. 63–71.
2. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер; пер. з англ. В. Старка. — Київ: ВД "Києво-Могилянська академія", 2011. — 242 с.
3. Друкер, П. Задачи менеджмента на XXI век/ П. Друкер.- М: Диалектика, 2002. - 272 с.
4. Веблен, Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. - М.: Прогресс, 1984. - 189 с.
5. Commons, John R. Institutional Economics / John R. Commons // American Economic Review. – 1931. – Vol. 21. – Pp. 648–657. – URL: <http://vkjournal.ru/doc/1439341>. (дата звернення 10.08.2021 р.)
6. Петруня Ю.Є. Інституціональні чинники економічного розвитку / Ю.Є. Петруня, О.Ф. Івашина // Економічна теорія. – 2010. - № 4. – С. 24-31.
7. “Про державне прогнозування і розроблення програм економічного та соціального розвитку України”: Закон України від 23.03.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (дата звернення 20.08.2021).

References:

1. Nezhiborets, V. (2014). Innovatsiynе pidpriemnitstvo yak skladova ekonomichnogo zrostannya [Innovative entrepreneurship as a component of economic growth]. *Teoriya i praktika intelektualnoyi vlasnosti - Theory and practice of intellectual property*. 2014. Vol.1.Pp.63-71.[in Ukrainian].
2. Shumpeter, J. (2011). *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidсотka ta ekonomichnoho tsyклу*, [Theory of economic development : research of incomes, capital, credit, percent and economic cycle]. VD "KyievoMohylians'ka akademiia", Kyiv. [in Ukrainian].
3. Drucker, P.(2002). *Zadachi menedzhmenta na XXI vek* [Management tasks of the XXI century]. Dialectica. Moscow. 272 p. [in Russian].
4. Veblen, T. (1984). *Teoriya prazdnogo klassa* [The theory of the leisure class]. Progress. Moscow. 189 p. [in Russian].
5. Commons, John R.(1931). Institutional Economics . *American Economic Review*. Vol. 21. Pp. 648–657. Retrieved from: <http://vkjournal.ru/doc/1439341>. (Date of Access 10.08.2021 p.).
6. Petrunya, Yu.E., Ivashina, O.F.(2010). Institutsionalni chinniki ekonomichnogo rozvitku [Institutional factors of economic development]. *Ekonomichna teoriya.- Economic theory*. Vol.4. Pp.24-31 [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy “Pro derzhavne prognovuvannya i rozroblennya program ekonomichnogo ta sotsialnogo rozvitku UkraYini” : vid 23 bereznia 2000 roku, № 1602-III [Law of Ukraine “About the state forecasting and development of programs of economic and social development of Ukraine” from March 23, 2000, №1602-III]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> [in Ukrainian].